

УДК 811.23 -16/9

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2017.2\(39\).118613](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2017.2(39).118613)

Кравченко Н.О.

кандидат філологічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

ПСАЛМИ ЯК ОСОБЛИВИЙ РІЗНОВИД МОЛИТОВНИХ ТЕКСТІВ

В статті представлено аналіз синтактико-композиційних і ритміко-інтонаційних особливостей англійських Псалмів як окремого музично-речитативного виду молитов, що належать до релігійного дискурсу. Доведено, що Псалми, побудовані на основі синонімічного, антитетичного, синтетичного паралелізму і хіазму, характеризуються особливим, смисловим ритмом. В інтонаційному плані Псалми виступають яскравим зразком літургійного речитативу, який перебуває в граничній зоні орації: на межі спієу й мовлення.

Ключові слова: англійські Псалми, релігійний дискурс, літургійний речитатив, паралелізм.

Кравченко Н.А. Псалмы как особый вид молитвенных текстов. В статье представлен анализ синтактико-композиционных и ритмико-интонационных особенностей английских Псалмов как отдельного музыкально-речитативного вида молитв, относящихся к религиозному дискурсу. Доказано, что Псалмы, построенные на основе синонимического, антитетического, синтетического параллелизма и хиазма, характеризуются особым, смысловым ритмом. В интонационном плане Псалмы являются ярким примером литургического речитатива, находящегося в пограничной зоне орации: между пением и речью.

Ключевые слова: английские Псалмы, религиозный дискурс, литургический речитатив, параллелизм.

Kravchenko N. Psalms as a Peculiar Type of Prayer Texts. The present paper deals with the investigation of syntactic compositional and rhythmic intonation peculiarities of Anglican Psalms which are considered to be a special musical recitative type of prayers belonging to religious discourse. There have been singled out those syntactic devices, namely, synonymic, antithetic, synthetic parallelism and chiasm which lead to the creation of a peculiar sense rhythm of English Psalms. A special status of Psalms among other prayer text realisations is explained not only by their artistic value or their importance in Christian life, but also by their belonging to hesychast practice of a "brain-heart" prayer which contributes to the human "opening" understood as a first stage of synergy of divine and human energies achievement. Implicit dialogue with Almighty, taking place in Psalms, is formulated as "simultaneity with Christ" which can be rendered as "openness to Christ". The main aims of a religious discourse – strengthening in faith, Divine knowledge transmission and prayerful communication with God – are concentrated in these Biblical hymns.

Key words: Anglican Psalms, religious discourse, synergy, recitative type of prayers, hesychast practice

Дослідження англійського молитовного дискурсу передбачає розгляд не тільки традиційних молитов, що вживаються в церковній практиці англійського релігійного дискурсу, а й особливого християнського ліричного молитвослів'я - Псалмів. Мета пропонованої статті полягає у вивченні синтактико-композиційної і ритміко-інтонаційної специфіки Псалмів як окремого музично-речитативного виду молитов.

Перш за все, слід зазначити, що підстав для детального розгляду Псалмів декілька.

По-перше, на відміну від молитви та й проповіді, Псалми належать до первинного релігійного жанру, оскільки входять до Святого Письма і тим більше - до книг Старого Заповіту. Псалтир - це біблійна книга Старого Заповіту, що складається зі 150 псалмів - «пісень», або «гімнів», які виявляють благочестиві виливи захопленого серця вірянина у різних життєвих випробуваннях. Псалтир укладався протягом восьми століть - від Мойсея (1500 років до Р. Хр.) до Ездри-Неємії (400 років до Р. Хр.). Цар Давид започаткував цю книгу, склавши найбільшу кількість псалмів (понад 80). Крім Давидових, у Псалтирі увійшли псалми Мойсея, Соломона, Асафа-провісника та його нащадків-асафітів, Емана, Ефама, синів Кореевих.

По-друге, Псалми становлять величезну цінність як високохудожні літературні твори. Складені за правилами єврейської поезії, вони часто сягають дивовижної краси і сили.

По-третє, в англійській релігійній практиці Псалми мають свою цікаву історію як в Англії, так і в США, що засвідчує важливість Псалмів у духовному житті християн. Саме «Гімни і духовні пісні» стали першою релігійною книгою, виданою англійською мовою. Покладені Мартіном Лютером на мотив застільних пісень, Псалми в такому вигляді не були прийняті англійською церквою. І лише за два з лишком століття англійський священик, теолог, логік, педагог і поет Ісаак Воттс, «батько англійського гімну» (Isaac Watts: 1674 -1748), перу якого належать сотні авторських гімнів, видав книгу «Псалми Давидові, написані мовою нового Заповіту» («*The Psalms of David Imitated in the Language of the New Testament*»). І. Воттс запропонував такий метричний переклад псалмів, у якому вони відповідали мові Нового Заповіту. На його думку, «хоч Давид, якому традиційно приписується авторство багатьох із псалмів, безсумнівно, був інструментом Бога, але він не міг сповна сприйняти істину, отже, псалми необхідно «відремонтувати» так, якби Давид був християнином» [цит. за 9, 275]. Із Псалмів у перекладі Ісаака Воттса, покладених на музику, і починається історія «виспівування» Божественних Істин. Першою опублікованою книгою в історії США вважається Псалтир - **Массачусетська книга псалмів** – найдавніша з книг, надрукованих у Північній Америці в 1640 році в Кембриджі, штат Массачусетс («*The Whole Booke of Psalmes Faithfully Translated into English Metre: Whereunto is Prefixed a Discourse Declaring not Only the Lawfulness, but Also the Necessity of the Heavenly Ordinance of Singing Scripture Psalmes in the Churches of God*» - орфографію оригіналу збережено).

І, нарешті, *по-четверте*, саме в Псалмах знаходимо витoki ісихастської практики, започаткованої ще самим Ісусом Христом, який молився на Єлеонській горі перед стратою: саме тексти Псалмів Він повторював про себе по ночах перед сходженням на Голгофу. Ісихазм - це *практика* розумно-сердечної *молитви*, поєднана з контролем (тверезенням) за всіма виявлюваними зсередини помислами, яка сприяє очищенню розуму й серця, готує подвижника до Богоспоглядання та має будову сходів - від початкової сходінки звернення і покаяння вірянина та до фінальних східців

його «об’їження». З певною часткою умовності розрізняють такі сходинки: звернення і покаяння вірянина, боротьба з пристрастями, безмовність, виведення розуму в серце, безперервна молитва, синергія, споглядання не-тварного (Фаворського) Світу - того Світу, яким освітілося лице Ісуса Христа після Його молитви на горі Фавор.

В ісихастській практиці реалізується неklasична парадигма конституції людини, описувана богословським принципом *синергії*, представленим в антропологічному аспекті як принцип *розмикання* людини до іншого способу буття - «особистого буття-спілкування», відповідного християнській онтології - християнському розумінню буття. Конститутивна роль розмикання назустріч Богові наявно і ясно стверджується в ісихастських текстах: «Ісихаст той, хто виразно волає: Моє серце зміцнилося, Боже (Псалом 56,8)» [5, 232]. Саме цю формулу із Псалмів можна вважати класичним вираженням настанови розмикання. Наявне в ісихазмі поняття розмикання людини у подальшому стає центральним поняттям синергійної антропології.

Вищенаведене дає нам достатні підстави для здійснення аналізу суто лінгвальних і ритміко-мелодійних особливостей англословних Псалмів.

Псалом (грец. Ψαλμός «хвалебна пісня») - жанр і форма іудейської та християнської ліричної й молитвослівної поезії, зібраної у Псалтирі. Застосовуючи у сатті термін «псалм» (= «псалом»), зазначимо, що, як і псалмодія (характерний для співу псалмів тип речитативної мелодики), він у різних дослідженнях витлумачується неоднаково. Залишається також нез’ясованою етимологія цього терміна. Наведемо деякі визначення псалма і псалмодії, а також висловимо припущення про походження власне іменника «псалом».

У дослідженні Є.В. Герцмана «Візантійське музикознавство» також указано на походження термінів «псалом» і «псалмодія» від давньогрецького дієслова «псаллейн» на позначення гри пальцями на струнному інструменті. Нове, пізніше утворення «псалмодія» також спочатку позначало вокальний жанр із супроводом струнного інструменту [1, 16]. Є.В. Герцман також звертає увагу на трактування «псалма» у патристичних (належних до праць Отців Церкви) джерелах, де псалом розглядається як вокально-інструментальний жанр, на відміну від пісні, що вважалася виключно вокальним жанром.

Е. Вернер зазначає: «Псалм (від грец. Psalms; лат. psalmus) - давньогрецький термін; незважаючи на те, що спочатку це слово позначало нанесення удару (*striking*) або щипання (*plucking*) ... струн музичного інструменту, іудейські перекладачі Біблії грецькою мовою цей термін уналежнили до віршів єврейської «Книги хвалень» (*sefer t'hilim*). Він додавався і до деяких апокрифічних релігійних віршів, а також до неєврейських ранньохристиянських віршів, т. зв. «особливих псалмів» (*psalmi idiotici*)» [13, 320].

Змістовий бік Псалмів усеосяжно висвітлив святий Василь Великий (Кесарійський) (бл. 330-379), один із Великих Каппадокійців: «Тут є досконале богослів'я, є пророцтво про пришестя Христове по плоті, є загроза суду Божого. Тут навіюється надія воскресіння і страх мук. Тут обіцяється слава, відкриваються таємниці» [цит. за 3, 39].

Англійський письменник і богослов К.Льюїс у книзі «Міркування про Псалми», визнаючи віронавчальну силу псалмів, підкреслював і їхню літературну цінність: «Псалми - це вірші, причому такі, які співали вголос. Не трактати, навіть не проповіді, а вірші ... Псалми - це лірика з усіма її умовностями, гіперболами, позалогічними поєднаннями слів. Якщо про це не пам'ятати, псалмів не зрозумієш; побачиш у них те, чого в них немає, і прогледити головне» [7, 18].

Ці визначення належать до єдиної традиції вживання терміна «псалом». У рамках зазначеної традиції цей термін належить до релігійної практики давніх євреїв і до пізніших за часом виникнення богослужбових традицій християнської церкви, яка успадкувала службу старозаповітного Єрусалимського Храму. Існує, проте, інша традиція застосування цього терміна. В її рамках він уналежнюється до явищ музики і поезії, що виникли в XVI-XVII ст. Так, в епоху Реформації християни-протестанти різних конфесій широко використовували (як у богослужінні, так і поза його межами) численні віршовані парафрази біблійних псалмів, виконувані на популярні наспіви (гімнові тони - *hymn tunes*).

У нашій роботі термін «псалом» уналежнюємо до біблійних псалмів, використовуваних у літургійній практиці англіканської церкви. Псалмодія визначається нами як специфічна речитативна традиція «омузичнення» слова. В середньовічних християнських культурах псалмодійна речитація виходить за рамки традиції озвучування виключно текстів біблійних псалмів. Псалмодія стає в них одним з основоположних принципів, що регулюють взаємовідношення слова і музики.

Дослідники підкреслюють властивості, які відрізняють літургійні тексти від повсякденної прози: це система ритмічних сигналів, що позначають початок рядків, - кличної і наказової граматичних форм; наявність симетрії, акровіршів, анафор, алітерацій, комплексу «сильних місць», тобто заданого порядку слів, рифмоїдів, семантичних узгоджень, анаграм - «плетіння слівес»; вступні частини, завершальні частини віршів, приспиви, заспиви. Відзначається відмінність Псалмів від буденного мовлення і наявність кличної форми та наказового способу, притаманних урочистому красномовству. Незважаючи на наявність специфічних «поетичних» рис, за структурою ці тексти можна назвати поетичними лише у переносному сенсі: так, на думку Ю. М. Лотмана, у свідомості культурної людини того часу ці тексти були поезією насамперед тому, що вони виспівувались. І все ж вони не є в повному розумінні слова «поезією». У них відсутня основна ознака гімнографії - «настанова на метр» словесного тексту. Замість цього організувальну роль відіграють прийоми і форми синтаксичного паралелізму, що вимагають у музичному оформленні паралелізму інтонаційного: схожі в синтаксичному відношенні словесні конструкції виспівувались на схожі музичні конструкції [4, 236].

Давньоєврейські псалми були прийняті як основи християнського богослужіння, котре первісно складалося майже виключно зі співу псалмів. У згаданій вище статті Е.Вернера факт спадкоємного зв'язку ранньовізантійського церковного співу і традиції давньоєврейської

кантилістики не піддається сумніву [13]. Кантиляція (від лат. *cantillo* – співаю тихо, слабко, сумовито) – речитативне виконання уривків із Біблії в давньоєврейському синагогальному богослужінні, які мають тягло-жалібний характер.

Багато богословів (М. Еліаде, П. О. Юнгеров), релігієзнавців (В. І. Гараджа, В. М. Топоров) і лінгвістів, які вивчали релігійний дискурс (Е. В. Бобирева, О. О. Прохватилова), наголошують на важливості використання псалмів у богослужінні у зв'язку з тим, що багатство їхнього змісту настільки всеосяжне, що задовольняє всі потреби душі: «тут і усвідомлення своєї гріховності, і переслідування ворогами, і безпорадність у боротьбі, і надія на силу Божу, і подяка за допомогу, і слава за творіння та Провидіння Боже, і упокоєння під покривом Божим, ... і моління про позбавлення від усіляких бід, і любов до Бога, і викриття грішників» [6, 4]. Фактично, псалми виконують кожне з релігійних дійств, зумовлених ритуалом богослужіння, за винятком Євхаристії. Відповідно до ідей Реформації в англіканській службі основну увагу приділено читанням (*lessons*) зі Старого та Нового заповітів, псалмам і проповідям. Томас Кранмер розділив Псалтир на частини так, щоб протягом кожного календарного місяця вона прочитувалася повністю під час вечірньої, ранкової служби, таблиця псалмів на щодень наводиться в Книзі спільних молитов.

Псалми - це не просто молитви, а молитви, складені мовою поезії. Звична для нас європейська поезія будується на певному ритмі, де римуються закінчення. У Псалмах така організація ритму не спостерігається. Семітська поезія теж базується на парних (паралельних) членах, але вони утворюються не за рахунок рими, а за змістом. Цей паралелізм членів є основним поетичним прийомом (регулярний розмір фіксується нечасто і відіграє набагато меншу роль, ніж у європейській поезії). Існують різні класифікації паралелізму в семітській поезії. У нашій роботі використовуємо класичну схему англіканського єпископа, оксфордського професора (*Oxford Professor of Poetry*) і відомого граматики Роберта Лоута [8], який виокремив такі види паралелізму:

- 1.Синонімічний паралелізм.
- 2.Антитетичний паралелізм.
- 3.Синтетичний (прогресивний або наростаючий) паралелізм.
4. Хіазм.

Розглянемо досліджувані псалми за цією класифікацією.

Синонімічний паралелізм – в обидвох строфах ідеться приблизно про те ж саме, але в другій строфі може бути уточнення висловленої думки, і, як правило, посилення виразності. Залежно від порядку членів, синонімічний паралелізм може бути прямим або зворотним. Прикладом прямого синонімічного паралелізму служить Псалом 8: 5:

*What is man that you are mindful of him,
the son of man that you care for him?*

Інвертований паралелізм спостерігаємо у Псалмі 2:10:

*Be wise now therefore, O ye kings:
ye judges of the earth, be instructed.*

У цих віршах уточнюється, що Бог не просто пам'ятає, а й відвідує людину, що розуміння Божого задуму має містити готовність учитися; причому видно, що в другому двовірші емоційна експресія збільшується.

Фіксуємо і розгорнуті синонімічні конструкції, складені з декількох рядків. Прикладом таких конструкцій служить Псалом 72:

*Give the king Your judgments, O God,
And Your righteousness to the king's Son.
He will judge Your people with righteousness,
And Your poor with justice.*

Антитетичний паралелізм - другий рядок виражає ту ж саму думку, що і перший, але в негативній чи контрастній формі:

*For the LORD knows the way of the righteous,
But the way of the ungodly shall perish.*

(Ps.1:6)

*Consider my trouble from those who hate me,
You who lift me up from the gates of death,
That I may tell of all Your praise
In the gates of the daughter of Zion.
I will rejoice in Your salvation.*

(Ps.9:14,15)

Синтетичний (прогресивний чи наростаючий) паралелізм - наступний рядок не повторює, а розвиває думку попереднього. Цікавий результат отримуємо, проаналізувавши з кута зору синтетичного паралелізму 148 Псалом:

¹*Praise ye the LORD. Praise ye the LORD from the heavens: praise him in the heights.*

²*Praise ye him, all his angels: praise ye him, all his hosts.*

³*Praise ye him, sun and moon: praise him, all ye stars of light.*

⁴*Praise him, ye heavens of heavens, and ye waters that be above the heavens.*

⁵*Let them praise the name of the LORD: for he commanded, and they were created.*

⁶*He hath also established them for ever and ever: he hath made a decree which shall not pass.*

⁷*Praise the LORD from the earth, and all deeps:*

⁸*Fire, and hail; snow, and vapours; stormy wind fulfilling his word:*

⁹*Mountains, and all hills; fruitful trees, and all cedars:*

¹⁰*Beasts, and all cattle; creeping things, and flying fowl:*

¹¹*Kings of the earth, and all people; princes, and all judges of the earth:*

¹²*Both young men, and maidens; old men, and children:*

¹³*Let them praise the name of the LORD: for his name alone is excellent; his glory is above the earth and heaven.*

¹⁴*He also exalteth the horn of his people, the praise of all his saints; even of the children of Israel, a people near unto him. Praise ye the LORD.*

У цьому псалмі можна спостерігати два розгорнутих приклади синтетичного паралелізму, базованого на повторі наказової конструкції *Praise the*

LORD. Перший приклад є заклик вихвалити Господа з небес: у рядках 1-4 необхідність славослів'я небесними силами подається в такій послідовності:

- 1 - загальне вихваляння з небес - *from the heavens*;
- 2 - вихваляння ангельськими силами - *all his angels, all his hosts*;
- 3 - вихваляння небесними світилами - *sun and moon, stars of light*;
- 4 - вихваляння всій матерією неба - *heavens of heavens, waters above the heavens*.

У 5-му і 6-му рядках обґрунтовується причина славослів'я Господа на небесах: Господь створив небеса Своїм зволенням - Словом (синонімічний повтор *he commanded* і *he hath made a decree*), і небеса були створені (*they were created*) навіки (*which shall not pass*).

Другий приклад синтетичного паралелізму (7-12) містить заклик вихвалити Господа із землі, що подається в такій послідовності:

- 7 - вихваляння із землі - *from the earth, all deeps*;
- 8 - вихваляння земними стихіями - *fire, and hail; snow, vapours; stormy wind*;
- 9 - вихваляння височинами і рослинами - *mountains, hills; fruitful trees, cedars*;
- 10 - вихваляння тваринами - *beasts, cattle; creeping things, flying fowl*;
- 11 - вихваляння земними володарями - *kings of the earth; princes, all judges of the earth*;
- 12 - вихваляння всіма людьми на землі - *young men, maidens; old men, children*.

У 13-му і 14-му рядках обґрунтовується причина славослів'я Господа на землі: ім'я Його превознесено (*his name is excellent*), слава Його на землі й на небесах (*his glory is above the earth and heaven*), Він наділив могутністю народ Свій - «підніс ріг народу свого» (*exalteth the horn of his people*). Вищенаведена метафора вимагає окремого пояснення. Для жителів Стародавнього Сходу ріг тварини був символом божественної влади і могутності, тому в поетичних текстах Старого Заповіту ріг часто використовується в переносному значенні, символізуючи силу, міць, енергію, благополуччя та процвітання як окремої людини, так і цілого народу. Слід додати, що в біблійних текстах фіксуємо два антонімічні метафоричні значення, пов'язані з рогами: 1) «наділити силою, надати підтримку будь-кому» (у фразеологізмах *піднести ріг, здійняти ріг, ріг спасіння* і т. ін.); 2) «покарати, приборкати, здолати і т. ін. кого-небудь; зруйнувати, розбити що-небудь» (у фразеологізмах *зломити ріг, збити ріг*). В аналізованому прикладі «*піднести ріг*» для євреїв позначає дарувати їм силу і значення, визнані й поціновані іншими народами. Повернення євреїв із полону, побудова Єрусалиму і нове, незалежне життя почалося для них саме з моменту поселення у Палестині. Цей момент наповнює їх таким радісним почуттям і настільки знаменний для них, що до подяки Господу запрошується разом із євреями і весь світ (*a people near unto him*).

Паралелізми можуть об'єднуватися в складну структуру, що отримала назву хіазм. Хіазм (від грец. *Chiasmus* - «уподібнювати букві Х») полягає в хрестоподібній послідовності елементів поетичного твору.

Застосовуючи у Псалмах хіазм, автори поступово підходять до головної ідеї, після чого процес триває у зворотному напрямку, тобто автор у дзеркальному відбитті подає цю ж саму думку, відображаючи ті ж явища, але з іншими компонентами. Структура хіазма, що нагадує букву «Х», указує на центр, тобто на точку перетину ліній, де концентрується головна думка або кульмінація висловлювання чи подій, і саме тяжіння, сходження до них максимально виражає та підсилює їхню важливість.

Приклад хіазму фіксуємо вже у першому псалмі:

- ¹ (a) *Blessed is the one who does not walk in step with the wicked*
(б) *or stand in the way that sinners take*
or sit in the company of mockers,
- ² (a) *but whose delight is in the law of the LORD,*
(б) *and who meditates on his law day and night.*
- ³ (a) *That person is like a tree planted by streams of water,*
which yields its fruit in season
(б) *and whose leaf does not wither – whatever they do prospers.*
- ⁴ (a) *Not so the wicked!*
(б) *They are like chaff that the wind blows away.*
- ⁵ (a) *Therefore the wicked will not stand in the judgment,*
(б) *nor sinners in the assembly of the righteous.*
- ⁶ (a) *For the LORD watches over the way of the righteous,*
(б) *but the way of the wicked leads to destruction.*

У давнину алфавіт учили від початку до кінця, потім від кінця до початку, потім від кінців до середини: альфа-омега, бета-ксі, мю-ню ... Текст читали таким же чином (від центру до країв, від країв до центру), аби знаходити закладені там хіастичні структури. Якщо прочитати цей псалом від країв до центру, по спіралі, ніби за рухом углиб воронки, то вийде таке:

1-5б. Праведник не бере участі в зборах грішників → грішники не братимуть участі в зборах праведників.

2-5а. Праведник повчається в Законі Господньому (а грішник - ні), → грішники не встоять на суді.

3а-4 Праведник буде вічно живим і плодоносним → грішників буде змєтєно.

3б Праведник буде успішним у всіх справах своїх. Цей вірш становить центр хіазму, в якому розкривається головне положення всього уривка.

6 вірш становить собою:

(праведник буде успішним тому), що Бог знає шляхи праведні, а путь нечестивих призведе до загибелі.

Псалом – дуже своєрідна молитовна комунікація, оскільки в будь-якому псалмі неминуче наявний прихований діалог із Всевишнім. Причому для нашої роботи важливим є те, що діалог, за допомогою якого відбувається *розмикання людини*, передається формулою «одночасність із Христом»: «Хто вірує повинен бути завжди одночасним присутності Ісуса ... ця одночасність є умова віри або точніше, вона і є сама віра» [2, 57]. Ця формула виражає не ознаку темпоральності, а структуру екзистенції: за С. К'єркегором, «я одночасний з усім тим, що присутнє як справжня

дійсність у моїй внутрішній реальності» [там само, 58]. Тому одночасність із Христом дорівнює досконалій відкритості до Христа, і в окремих аспектах цей принцип одночасності до Христа максимально наближений до принципу синергії.

В інтонаційному плані псалми також є цікавим об'єктом для дослідження, бо вони становлять яскравий зразок так званого літургійного речитативу. Особливості літургійного речитативу тісно змикаються з інтонаційними закономірностями прозового мовлення і мовленнєвої інтонації. Як зазначає Р. Вагнер, це пов'язано з тим, що літургійний речитатив перебуває на межі співу та мовлення. Відомо, що усне мовлення приховує в собі неймовірно багаті музичні можливості. Воно здатне швидко перетворитися на спів. Вирази «співуче мовлення», «говорити наспівно» вказують на цю його особливість. Аналізуючи наспівне читання в релігійному обряді, Р. Вагнер виявляє три найважливіші джерела життя літургійного речитативу. Всі вони сходять до природи мови: «Три основні чинники мовлення при повільному і виразному читанні читця самі по собі повинні впливати на літургійне слово: речитація (читання наспівне) на одному звуці, мелодійне розрізнення синтаксичних знаків і сила наголосу слів» [12, 8]. Отже, музичні особливості як складники природи літургійного речитативу псалмів визначаються трьома принципами:

- речитація тексту на одному повторюваному звуці;
- увиразнення синтаксичних акцентів, за якого розділові знаки відбиваються на мелодиці речитативу (наприклад, із крапкою зазвичай зв'язується коротка спадна мелодійна формула завершального характеру, з комою - коротка висхідна інтонація, особливими мотивами відзначаються в тексті знаки питання, крапки з комою, а також початок фраз);
- виділення ударних складів у тексті, розстановка акцентів у рядку визначають загальний ритм, який організовує всю музичну тканину рядка.

Ці три принципи діють і в англіканському наспівному читанні; вони ж виокремлюють і основні структурні елементи псалма:

- *initium* - початок фрази, який підводить до основного тону речитації;
- *tenor* - основний тон речитації, рівномірно повторюваний звук;
- *mediante* - полукаденція (інтонація незавершеності), яка поділяє вірш на частини;
- *finalis (punctum)* - каденція (гармонійний зворот, що завершує музичну побудову будь-якого рівня) в кінці вірша.

В основі псалмодійної практики відпочатку закладено принцип інтонаційного паралелізму, за яким прозовий текст поділявся на приблизно рівновеликі словесні конструкції, відповідні дихальним групам. Близькі в граматичному плані сегменти прозового тексту виспівувалися на схожі інтонаційні формули, які легко пристосовувалися до різних за складовим обсягом словесних конструкцій. У відповідності до зразків архаїчної поезії членування священного тексту здійснювалося на основі інтонаційної подоби. Як і в архаїчній системі інтонаційної ритміки, до музичної одиниці псалмодійного співу належить інтонаційна хвиля чи дуга. Структура інтонаційної дуги, притаманна іудейській псалмодії, уможлиблювала сполу-

чування абсолютно різних за складовим обсягом конструкцій. Німецький музикознавець Бруно Штебляйн (B. Stablein) вважає, що «принцип псалмодії базується на обігрування дуже «еластичної» мелодійної формули, яка може бути пристосована до неоднакових за довжиною строф вірша» [11, 8]. Структуру псалмодійних віршів характеризує двочастинна побудова - т. зв. «паралелізм членів»: вірш (*versus*) містить дві приблизно рівні частини. Закінчення першої частини уподібнюється полукаденції (*mediante*), а другої - «повному» мелодійномуу завершенню - каденції (*finalis, punctum*).

У богослужбовій англіканській практиці псалми розподіляються на всі сім днів тижневого богослужбового кола в декількох різних зразках згідно з місцевим використанням і виконуються на жорстко формульні мелодії-псалмові тони (*psalm tones*). Для різних літургійних жанрів існують особливі серії псалмових тонів.

Псалмодійний речитатив за допомогою різних музичних засобів точно і вишукано відбиває всі особливості інтонування літургійного слова. Для виділення ударних складів та акцентів інтонація в ньому може підвищуватися й знижуватися, відбувається подовження складів або оспівування їх через допоміжні звуки. Велику смислову роль у мелодії псалмів відіграють синтагматичне членування та ритмічні паузи (цезура). Завершується текстовий рядок зазвичай паузою, яка є не лише дихальною, а й такою, що увиразнює сенсовий стрижень слова. Тривалість пауз залежить від логічного зв'язку подальшого з попереднім: якщо думка закінчена, то пауза може бути довшою, і навпаки. Прикінцеві частини, скеровані на урочисте завершення читання, виділяються особливим мелодійним зворотом, який істотно відрізняється від мелодійного малюнка всього псалма.

Англійський теолог В. Остерлі свого часу писав: «Біблію ми називаємо Словом Божим. Почуте пророками, воно відлилося в тексти ... Із псалмами все відбувається по-іншому. Це теж Слово Боже, але почуте людиною, прийняте нею в серце, ... щоб тільки потім зазвучати з глибин цього серця як молитва, звернена до Бога [10, 7]. Можна сказати, що псалми - це Старий Заповіт, який християнин переказує Богові.

В цілому констатуємо, що псалми є одним із найкolorитніших жанрових зразків релігійного дискурсу, які концентрують і передають його центральні інтенції: зміцнення у вірі, повідомлення вищого Божественного знання, молитовне спілкування з Господом.

Список літератури

1. Герцман Е.В. Византийское музыкознание / Е.В.Герцман. – Л., 1988. – 255 с.
2. Кьеркегор С. Введение в христианство // Современный протестантизм / Серен Кьеркегор. – М., 1951. – С. 3-64
3. Лебедева Е. А. Св. Василий Великий (Очерк жизни и трудов его) / Е.А.Лебедева. — СПб., 1902. — 216 стр.
4. Лотман Ю.М. О двух моделях коммуникации в системе культуры / Ю.М. Лотман // Труды по знаковым системам. Т. IV. – Тарту, 1973. – С. 227-243.
5. Св.Иоанн Лествичник. Лествица / Св.Иоанн Лествичник. – Сергиев Посад, 1894.– 410 с.
6. Юнгеров П.А. Псалтирь и ее значение в связи с заключающимся в ней вероучением / П.А.Юнгеров // . – Казань, 1894. – 28 с.
7. Lewis C. S. Reflections on the psalms / C. S. Lewis. – London, 1958. – 133 p.

8. Lowth R. Lectures on the sacred poetry of the Hebrews / Robert Lowth . - London: Thomas Tegg, 1835. – 450 p.
9. Marini St. Hymnody as History: Early Evangelical Hymns and the Recovery of American Popular Religion / Stephen Marini // Church History. - Vol. 71, No. 2 (Jun., 2002), pp. 273-306
10. Oesterley W. O. E. (William Oscar Emil) A fresh approach to the Psalms . – London: Ivor Nicholson & Watson, 1937.– 303 p.
11. Stäblein B. Schriftbild der einstimmigen Musik / Bruno Stäblein. – Lpz., 1975. – 257 S.
12. Wagner R. The Book of Praises: A Translation of the Psalms (Book Two)/ Robert Wagner. – The Besalel Press, 2008. – 176 p.
13. Werner E. The Sacred Bridge / Eric Werner. – New York: Da Capo, 1980. – 618 p.

References

1. Gercman, E.V. (1988). Vizantijskoe muzykoznanie. Leningrad.
2. Kerkegor, S. (1951). Vvedenie v xristianstvo. In sovremennyj protestantizm. Moscow.
3. Lebedeva, E. A. (1902). Sv. Vasilij Vvelikij. (Ocherk zhizni i trudov ego). SPb.
4. Lotman, Yu.M. (1973). O dvux modelyax kommunikacii v sisteme kultury. In trudy po znakovym sistemam. Tartu, 227-243.
5. Sv.ioann Lestvichnik. (1894). Lestvica. Sergiev posad.
6. Yungerov, P.A. (1894). Psaltir i ee znachenie v svyazi s zaklyuchayushhimsya v nej veroucheniem. Kazan.
14. Lewis, C. S. (1958). Reflections on the psalms. London.
15. Lowth, R. (1835). Lectures on the sacred poetry of the Hebrews. London.
16. Marini, St. (2002). Hymnody as History: Early Evangelical Hymns and the Recovery of American Popular Religion. In Church History. - Vol. 71, No. 2, 273-306.
17. Oesterley, W. O. E. (1937). A fresh approach to the Psalms . London: Ivor Nicholson & Watson.
18. Stäblein, B. (1975). Schriftbild der einstimmigen Musik. Lpz.
19. Wagner, R. (2008). The Book of Praises: A Translation of the Psalms (Book Two). The Besalel Press.
20. Werner, E. (1980). The Sacred Bridge. New York: Da Capo.

Стаття надійшла до редакції 5.09.2017 р.